

DRUŠTVENO ŽIVLJENJE, KONGRESI IN SIMPOZIJI

XXII. ZBOROVANJE SLOVENSКИH ZGODOVINARJEV

(Brežice — Krško 27. do 29. septembra 1984)

Organizatorji zborovanj slovenskih zgodovinarjev se skušajo ravnati po načelu, da bi s to prireditvijo čim bolj enakomerno gostovali po vsem slovenskem prostoru. Zborovanja redno namenjajo del svojega časa obravnavi preteklosti kraja oziroma področja, kjer prireditve poteka. Na tak način spodbujajo preučevanje zgodovine različnih področij na Slovenskem. Tovrstna znanstvena srečanja pritegujejo veliko število slovenskih zgodovinarjev, pa tudi raziskovalcev iz ostale Jugoslavije in iz zamejstva. Krajev, ki imajo primerne prenočitvene in druge prostorske zmožljivosti ter lahko nudijo organizacijsko pomoč pri pripravi zborovanj, pri nas ni v izobilju. Od predhodnih enaindvajsetih zborovanj slovenskih zgodovinarjev je kar štiri gostila Ljubljana (1939, 1946; 1951, 1980), od ostalih pa sta bili dve na Gorenjskem (1972 v Škofji Loki in 1976 v Kranjski gori), štiri na Primorskem (1948 in 1968 v Novi Gorici, 1955 v Kopru in Piranu ter 1974 v Piranu in Trstu), sedem na Štajerskem (1940 na Ptujski gori in v Ptuj, 1947 in 1978 v Mariboru, 1950 v Celju in Laškem, 1953 v Ptuj, 1970 v Velenju ter 1982 v Celju), dve na Dolenjskem (1963 v Kočevju in 1965 v Novem mestu) ter po eno na Koroškem (1957 v Ravnah) in v Prekmurju (1959 v Murski Soboti). XXII. zborovanje slovenskih zgodovinarjev je bilo na mejnem področju med Štajersko in Dolenjsko, v Brežicah in Krškem. Zborovanje so pripravili Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Zgodovinsko društvo v Novem mestu in Posavski muzej Brežice, pokrovitelj zborovanja pa je bil Svet posavskih občin.

Brežiško-krško zborovanje je bilo po trajanju krajše od številnih predhodnih. Predavatelji in razpravljalci so imeli na razpolago dva dni, tretjega dne pa je sledila strokovna ekskurzija. V obravnavanih temah je zborovanje prineslo korenito spremembo. Zadnjih osem zborovanj slovenskih zgodovinarjev od novogoriškega 1968 do celjskega 1982 je uvrščalo v svoj program revizijo obravnave slovenske politične zgodovine druge polovice 19. stoletja. Revizija se je zaključila na zborovanju v Celju; segla je do nastanka stare Jugoslavije, čeprav ostajajo v njej vrzeli v preučevanju posameznih pokrajin. XXII. zborovanje je obravnavo te teme opustilo, v svoj program pa je uvrstilo več prispevkov s področja gospodarske zgodovine. Uvod v pretres tovrstnih vprašanj je predstavljal že referat prof. dr. Ferda Gestrina na celjskem zborovanju. Z okroglo mizo o vprašanih reformaciji je XXII. zborovanje prispevalo svoj delež k počastitvi štiristoletnice izida Dalmatinove Biblije.

Delovni del zborovanja se je v Brežicah odvijal v Domu JLA. Po otvoritvenih besedah s strani organizatorjev in gostiteljev zborovanja je prvega dne dopoldne zborovanje pozdravil Miroslav Kambič, predsednik sveta Posavskih občin in predsednik skupščine občine Brežice. Predstavil je okoliš, ki je gostoljubno sprejel slovenske zgodovinarje, izrazil je zadovoljstvo, da so se zgodovinarji zbrali prav tam ter zaželel zborovanju dobrodošlico in uspešno delo. Dopoldanski del, ki je sledil, je vodilo delovno predsedstvo v sestavi Mitja Guštin (Brežice), Jože Jazbec (Novo mesto) in prof. dr. Vasilij Melik (Ljubljana). Namenjen je bil vprašanjem lokalne zgodovine, deloma tudi etnologije. Mitja Guštin je ob diapozitivih, ki so prikazovali značilna najdišča in izkopenine od najstarejših časov dalje, predstavil arheološko podobo Posavja. Prof. dr. Jože Koropec je s prispevkom Iz zgodovine dolnjega slovenskega Posavja v prvi polovici 16. stoletja posegel v nekoliko novejšo obdobje. Predstavil je več pglavlnih značilnosti, ki so označevale tedanji čas, od opisa višjih družbenih struktur in njihovih dinastičnih povezav, prek življenja podložniškega prebivalstva in kmečkih uporov do življenja v mestih in trgih. Opisal je vlogo, ki so jo pri tem imeli turški vpadi, ter predstavil potek reformacijskega gibanja v tem času. Sledil je prispevek Ivanke Počkar o slivarih. Ob diapozitivih je opisala to dopolnilno panogo kmečke dejavnosti, katere proizvod so bile po posebnem postopku pripravljene olupljene suhe slive. Naslednji trije zgodovinski prispevki so posegli v novejšo zgodovinsko obdobje. Referat dr. Janka Prunka o Radičevi penetraciji v Slovenijo je obravnaval obdobje stare Jugoslavije, prostorsko pa je presegel krajevnogodovinski okvir. Prispevka dr. Toneta Ferenc in Vlaste Dejak sta predstavila čas narodnoosvobodilnega boja. Prvi je orisal usodo Posavja in Obsotlja in zbudil veliko zanimanje s predstavitvijo načrtov za izseljevanje tamkajšnjih prebivalcev, druga pa je opisala dejavnost Gorjanskega bataljona.

Popoldanski del zborovanja, ki so ga vodili dr. Walter Lukan (Dunaj), prof. dr. Vasilij Melik in Milan Pahor (Trst), je usmeril pozornost v vprašanja slovenske gospodarske zgodovine. Dr. Jasna Fischer je govorila o raziskovanju zgodovine neagrarnih panog na Slovenskem. Večji del referata je posvetila povsem splošnemu opisu razvoja gospodarstva od praskupnosti do danes. Probleme sodobnega raziskovanja gospodarske zgodovine je nakazala le z ugotovitvijo, da primanjkuje raziskovalcev, finančnih sredstev in da predstavljajo za raziskovalno delo veliko oviro omejene možnosti za nabavo tuje literature. Mag. Vincenc Rajšp je opisal dosedanje raziskave zgodovine prometa na Slovenskem. Starejše obdobje je obdelal precej vsestransko, pri novejšem pa se je posvetil predvsem cestnemu prometu. Zlasti pomorski in morda rečni promet bi verjetno zaslužila v tovrstni predstavitvi vidnejše mesto. Dr. Darja Mihelič je v referatu Obrt in obrtna proizvodnja na Slovenskem v obdobju fevdalizma do nastanka cehov nakazala razširjenost različnih obrtnih panog v mestih in na podeželju, opisala je različne obrtne surovine, pogonska sredstva, orodje, neposrednega proizvajalca, obrtne izdelke in potrošnika ter opozorila na nujnost interdisciplinarnega pristopa pri preučevanju tovrstne problematike. Prispevka mag. Staneta Grande Uveljavljanje domačega kapitala v šestdesetih in sedemdesetih letih 19. stoletja ter dr. Walterja Lukana Slovensko klerikalno združništvo do leta 1918 sta bila zasnovana na bogatem arhivskem gradivu in sta prinašala vrsto novih podatkov. Pač pa so poslušalca lahko zbudili nekateri pogojniki v prispevku prvega od obeh referentov, ki je želel nakazati tudi to, kakšne bi bile možnosti uveljavljanja domačega kapitala, če bi se nekatere objektivne okoliščine zasukale drugače. Zadnji popoldanski prispevek Zdenka Čepiča Ekonomska politika v Sloveniji 1945–1950 je posegel v povojno obdobje, kjer bo potrebno ponovno raziskati in osvetliti še marsikatero »tabu-temo«.

Direktor Posavskega muzeja Marjan Gregorič je zvečer omogočil prisotnim ogled bogatih muzejskih zbirk, ki mu je v prostorih muzeja sledil občni zbor Zveze zgodovinskih društev Slovenije. Občni zbor je naklonjeno sprejel poročila o delu Zveze, lokalnih društev in revij ter začasno podaljšal mandat dosedanjemu izvršnemu odboru Zveze. Po občnem zboru so se zgodovinarji v Posavskem muzeju udeležili sprejema, ki jim ga je priredil predsednik skupščine občine Brežice Miroslav Kambič.

Dopoldanski del drugega dne zborovanja je bil na sporedu v Krškem. Zgodovinarji so se razdelili v skupine in si po želji ogledali nuklearno elektrarno Krško, tovarno celuloze ali kapucinski samostan z njegovo knjižnico. Nato so se zbrali v Delavskem domu Edvarda Kardelja v Krškem. Po ogledu razstavljenih eksponatov na temo slivartva jih je pozdravil predsednik občine Krško Branko Pirc. Prikazu filma o krški občini je sledilo nadaljevanje zborovanja v obliki referatov, ki so obravnavali šolsko problematiko. Potek zborovanja so usmerjali Alojz Krivograd (Ravne na Koroškem), prof. dr. Vasilij Melik in Anka Muhvič (Ljubljana). Štefan Trojar je v prispevku Primerjave zasnove in tem skupnih programskih jeder s slovenskimi učnimi načrti za pouk zgodovine v osnovni in srednji šoli razčlenil in procentualno prikazal primerjavo stanja po posameznih republikah. Vprašanja jeder se je dotaknila tudi Prvenka Turk v referatu Interese in družboslovne dejavnosti pri pouku zgodovine v osnovni in srednji šoli. Z okvirno predstavitvijo dela učiteljev v krožkih in ob srečanjih mladih raziskovalcev je vpeljala koreferata Milana Pahorja in Anke Muhvič. Prvi je opisal delovanje mladinskih raziskovalnih taborov med Slovenci v Italiji, druga pa je predstavila vlogo zgodovinskega krožka na srednji vzgojiteljski šoli v Ljubljani in pomen vključevanja v gibanje »znanost mladini«. Po krajšem uvodu Prvenke Turk, ki je nakazal namen in vsebino družboslovnih dejavnosti pri pouku v srednji šoli, je sledil prispevek Marije Kremenšek O izkušnjah pri družboslovnih dejavnostih na srednji šoli. S konkretnimi dijaškimi izdelki je pokazala, da take dejavnosti omogočajo dijakom obogatitev njihovega znanja, čeprav hkrati pomenijo precejšno obremenitev za pedagoga. V diskusiji ob prikazu Prvenke Turk o reformi in programskih jedrih v usmerjenem izobraževanju je prof. dr. Bogo Grafenauer podrobneje orisal (ne)moč, ki jo je imela komisija strokovnjakov pri oblikovanju programov usmerjenega izobraževanja. Imela je možnost vplivati na seznam tem, ki naj bi se uvrstile v usmerjeni program pouka zgodovine; nikakršnega vpliva pa ni imela glede količinske razporeditve časa, ki naj bi bil dodeljen obravnavi té ali one teme; časovni razrez so namreč opravili »pristojni« brez konsultacije s komisijo. Po sedanjem stanju je skupnim programskim jedrom namenjenih 60 % razpoložljivega učnega časa. To bi še puščalo dovolj prostora narodni zgodovini, čeprav bi otežilo uresničitev obravnave vseh tem, ki jih predvideva program. Ob tem pa je razpravljalec opozoril, da polemika o jedrih odvrta pozornost javnosti od daleč bolj perečega dejstva, da je naš novi reformirani šolski sistem zgrešen. Pred univerze se postavlja zahteva po reformi študija v smislu samostojnejšega dela študentov, vendar pa sedanja srednja šola kot osnova za univerzo dijakov ne usposablja za samostojnejši nadaljnji študij. Prisotni so pooblastili prof. dr. Boga Grafenauerja, da pripravi osnutek resolucije glede našega šolskega sistema.

Popoldanski del zborovanja se je nadaljeval v Domu JLA v Brežicah. Odvijal se je v obliki okrogle mize, ki je pretresala probleme reformacije na Slovenskem. Vodil jo je prof. dr. Ferdo Gestrin.

Pri njej so s prispevki sodelovali prof. dr. Bogo Grafenauer, ki je obravnaval zgodovinski okvir reformacije na Slovenskem, prof. dr. Vasilij Melik, ki je predstavil vlogo reformacije v slovenski zgodovini; prof. dr. Ferdo Gestrin je opredelil glavna stališča o reformaciji v naši historiografiji, mag. Vinko Rajšpa je osvetlil družbene nazore slovenskih protestantov; prof. dr. Jože Rajhman je govoril o Trubarjevi teologiji, prof. dr. Marjan Peklaj pa o Dalmatinovi Bibliji. V razpravi je sodeloval prof. dr. Fran Zwitter, ki je primerjal pomen reformacije pri Slovencih s pomenom reformacije pri baltičkih narodih, ki so bili v podobnem položaju kot Slovenci. Prebrani so bili tudi prispevek Franca Šebjaniča o reformaciji v Prekmurju.

Pred zaključkom zborovanja so prisotni zgodovinarji soglasno sprejeli še resolucijo glede usmerjenega izobraževanja. Resolucija se glasi:

Slovenski zgodovinarji smo na svojem XXII. zborovanju v Brežicah in Krškem razpravljali tudi o tako imenovanih skupnih jedrih za zgodovino, o položaju zgodovine v družboslovnem študiju srednjega usmerjenega izobraževanja in o spremembah na tej stopnji, potrebnih za bližnjo reformo visokošolskega študija.

Glede tako imenovanih skupnih jeder ponavljamo sodbo, da naj bo temeljna vsebina jeder zajeta v učnih načrtih za zgodovino v SR Sloveniji, toda ne kot temeljno okostje, ki določa načrt, marveč v obsegu, ki ga določa temeljna konstrukcija naših učnih načrtov za zgodovino, torej brez sprejemanja določb o časovni kvantifikaciji skupnih programskih jeder.

Ob tem vnovič izražamo naše, že večkrat utemeljevano stališče o potrebi, da mora imeti zgodovina osrednje mesto med predmeti družboslovnega izobraževanja, kot ga ima v večini srednješolskih sistemov našega sveta na vzhodu in zahodu. Zaradi tega tudi terjamo, da se temu ustrezno spremeni položaj zgodovine v sistemu srednje stopnje naših šol usmerjenega izobraževanja.

Končno ugotavljamo, da se vedno ostreje postavlja potreba po nekaj bistvenih korekturah naše reformirane srednje stopnje usmerjenega izobraževanja. To kažejo ne le kritike današnjega stanja (razprava v Cankarjevem domu v organizaciji SZDL; razprava v Slovenski matici; razprave o ocenitvi rezultatov na Brdu in drugi), marveč tudi temeljne teze o reformi visokošolskega študija. Po temeljnem stališču naj bi bil bistveni del te reforme intenzivno sodelovanje študentov že od prvega leta študija. To je mogoče uresničiti le, če se bodo študenti glede svojih znanj usposobili na srednji stopnji usmerjenega izobraževanja. Upoštevati je torej treba glede smeri in obsega splošne izobrazbe v določenih smereh študija pogoje za uspešen študij na različnih fakultetah in v tem smislu spoštovati ne le zahteve posameznih vej gospodarstva, marveč prav v enaki meri tudi visokega šolstva.

Zaradi dosedanje drugačne prakse organizatorjev šolske reforme je bila na srednji stopnji povsod potisnjena splošna izobrazba v ozadje, s tem pa tudi uvajanje mladine v teoretično mišljenje. Opozarjamo, da se s tem bistveno zavira razvoj sposobnosti mladega človeka za katerokoli smer resnega znanstvenega dela, v času, ko postaja to delo odločilno za bodočnost. Tudi to podpira zahtevo, da ni več dovolj zbirati kritične misli o reformirani šoli, ki po daleč prevladujočem mnenju vodi le v nizko povprečje znanja in delovnih navad, marveč k hitrim dejanjem pri popravljanju napak izvršene reforme.

S takimi stališči slovenski zgodovinarji nismo osamljeni. To nam lepo kaže osma točka sporočila pisateljev, sprejetega na 9. kongresu Zveze pisateljev Jugoslavije aprila 1985 v Novem Sadu. Glasi se:

Obstaja duhovno področje, ki je bilo leta in leta izrivano in nazadnje izrinjeno iz naših šol: to je prav področje, ki daje človekovemu duhu lepoto in globino. Zgodovina, filozofija, glasba, slikarstvo, jezik in književnost — se v šolah pod pritiskom pragmatizma reducirajo na stranske predmete. Namesto da bi se mladi učili misliti in čutiti, današnji pouk ustvarja jecljajoče generacije. Pomanjkanje vizij in vizionarjev je največja nesreča, ki lahko doleti družbo. Taka družba je brez prihodnosti in brez sedanjosti. Celo lastna preteklost ji obrača hrbet. Učilnice so se z reformo spremenile v duhovne puščave. Pisatelji v imenu vseh naših otrok in njihovih staršev, v imenu naše družbe in ciljev njenega razvoja zahtevajo neodložljivo reformo celotnega, predvsem srednjega usmerjenega izobraževanja in vzgoje. Pouku materinščine in književnosti je treba vrniti mesto, ki mu pri vseh civiliziranih narodih pripada. Namesto skupnih jeder, ki so bila izraz naših delitev, poiščimo prostor za jedrnatost skupnost v tistem, kar je najboljšega v duhovni dediščini in sodobnem ustvarjanju vseh naših narodov in narodnosti.

Zadnji dan zborovanja, 29. septembra, se je veliko število zgodovinarjev udeležilo strokovne ekskurzije. Prva postaja je bila v Sevnici, kjer so jih na gradu pozdravili predstavniki sevnške občine, potem pa jih je komandant iz NOB, general Vladimir Mišica vodil po razstavi ob 40-letnici topničarjev. Vse prisotne je pritegnil s svojim živim obujanjem spominov na to obdobje. Naslednja postaja je bila Planina nad Sevnico, kjer so si zgodovinarji ogledali izredno zanimivo etnografsko zbirko in zbirko, posvečeno NOB. Po kosilu v Kozjem so obiskali grad Podsredo s tamkajšnjo zbirko NOB, na koncu pa so se seznanili še s kulturnozgodovinskimi spomeniki na Svetih gorah. To izredno bogato ekskurzijo so zaključili v Brežicah.

Darja Mihelič in Vinko Rajšp

MENIŠTVO NA SLOVENSKEM. SIMPOZIJ O ZGODOVINI BENEDIKTINCEV, CISTERCIJANOV IN KARTUZIJANOV

(Stična 23. maja, Pleterje 24. maja in Kostanjevica 25. maja 1984)

Inštitut za zgodovino cerkve pri teološki fakulteti v Ljubljani pod vodstvom dr. Franceta M. Dolinarja je skupaj s kartuzijo Pleterje in cisterco Stična organiziral od 23.—25. maja simpozij o meništvu, na katerem so bili predstavljeni najstarejši redovi na Slovenskem: benediktinci, kartuzijani in cistercijani. Na simpoziju je bila predstavljena zgodovinska, kulturnozgodovinska in kulturna ter duhovna podoba omenjenih redov. V referatu Podoba slovenskega srednjega veka in delež samostanov je profesor Bogo Grafenauer pokazal pomen samostanov na Slovenskem od njihove ustanovitve do velike krize samostanskega življenja v dobi reformacije. Samostani so imeli poseben pomen v slovenskem srednjeveškem prostoru že zaradi tega, ker so bila škofijska središča kot središča razširjanja krščanstva med Slovenci (Salzburg, Oglej) onstran slovenskih etničnih meja (le Trst je bil tik ob meji, vendar je bil do 15. stoletja osredotočen bolj v sredozemski prostor kot v zaledje). Samostani so bili torej tukaj do nastanka mest oziroma ustanovitve ljubljanske škofije (1461—62) edina tipična srednjeveška kulturna središča. Pri tem je opozoril na problem zakasnitve ustanavljanja samostanov na slovenskih tleh, kar je pomenilo pomembno zavoro kulturnega življenja v tem prostoru. Na nekdanjem slovenskem (starokarantanskem) ozemlju so namreč začeli nastajati samostani šele štiristopetdeset let, na današnjem slovenskem ozemlju pa okrog petstopetdeset let po naselitvi Slovanov v Alpah, zgornjem Posavju in Posočju ter okrog tristo oziroma štiristo let po začetku širjenja krščanstva v Karantaniji. Problem ni nov v slovenskem raziskovanju kulturne zgodovine, le da išče prof. Grafenauer odgovor v poznejšem oblikovanju dozorele fevdalne družbe v tem prostoru. Jože Mlinarič je na osnovi ohranjenih zgodovinskih virov prikazal kartuzijo Bistro od okoli 1255 do 1782, kartuzijo Pleterje od 1403 do 1595 in cistercijansko opatijo v Kostanjevici v letih 1234 do 1786. Prikazal je gospodarsko življenje in gospodarska nihanja ter cerkvene in družbene razmere, v katerih so samostani delovali. Zgodovino žičke kartuzije je predstavil Ivan Zelko, zgodovinsko podobo kartuzije Jurklošter in kartuzijo Pleterje od obnovitve do danes pa Miloš Ribáň. Referat o Pleterjih edini ni izšel v zborniku, razmnožen pa je bil za vse udeležence. Duhovno, versko in kulturno podobo teh redov so predstavili: France M. Dolinar (Pomen benediktincev za zahodno meništvo, vernost in kulturo), Mauer Grebenc (Stična v slovenski Cerkvi), Anton Nadrah (Duhovnost cistercijanov in njihov delež pri oblikovanju slovenske vernosti), Metod Benedik (Zgodovinski oris kartuzijskega reda), Jean M. Hollenstein (Kartuzijanska duhovnost), Vili Pangerl je predstavil prva srečanja med Slovenci in benediktinci. Jože Gregorič je orisal literarno-kulturno dejavnost cistercijanov na Slovenskem. Zgodovinski razvoj samostanskega stavbarstva je predstavil naš najboljši poznavalec samostanskih objektov Marijan Zadnikar v referatih Romanska Stična v luči zgodnje cistercijanske arhitekture, kartuzijo Pleterje pa z referatom Arhitektura kartuzijanov. Ivan Komelj je predstavil nekatere značilnosti arhitekture samostanske cerkve v Kostanjevici na Krki v 13. stoletju, Špelka Valentinič-Jurkovič pa obnovitvena dela stare pleterske cerkve. Simpozij je bil dobro organiziran. Ker so bili referati natisnjeni v zborniku, ki je bil na razpolago že na simpoziju (glej ZČ 1984, str. 148—149), je ostalo toliko več časa za diskusijo. Simpozij je bil obogaten še s kulturnimi prireditvami kot je bil koncert Consortium musicum v kostanjeviški cerkvi in otvoritev obnovljene stare cerkve v Pleterjah.

Simpozij se je dotaknil pomembnih tem iz slovenske zgodovine. Ker je zajel simpozij široko obdobje, ni moglo biti enakomerno nazorno predstavljeno. Razjasniti bi bilo koristno in potrebno še marsikakšno zgodovinsko vprašanje, kolikor so za to ohranjeni viri. Zato bi lahko rekli, da je bil simpozij uspešen, da bi pa začeto delo ne smelo zamreti.

Vinko Rajšp